

УДК 338.242.4:336.334(477)

Н. М. Попадинець

кандидат економічних наук, науковий співробітник
 відділу регіональної економічної політики
 ДУ «Інститут регіональних досліджень
 імені М. І. Долішнього НАН України», м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРЕДИТНОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті з'ясовано суть та основні підходи до організації державного регулювання кредитної кооперації в Україні. Розкрито зміст поняття «кредитна кооперація». Визначено основні проблеми в сфері державного регулювання кредитних спілок України. Запропоновано концептуальні підходи щодо розвитку кредитної кооперації України.

Ключові слова: державне регулювання, кредитна кооперація, кредитна спілка, розвиток, фінансові послуги.

Popadynets N. PECULIARITIES OF CREDIT COOPERATION PUBLIC MANAGEMENT IN UKRAINE

The article outlines the nature and major approaches to organization of credit cooperation public management in Ukraine. The nature of «credit cooperation» notion is explained. Basic problems in the sphere of credit unions' public management in Ukraine are defined. Conceptual approaches to the development of credit cooperation in Ukraine are suggested.

Keywords: public management, credit cooperation, credit union, development, financial services.

Враховуючи досвід кооперативного руху, який склався протягом тривалого періоду часу, можна стверджувати, що на ринку фінансових послуг більшості країн світу чільне місце займає кредитна кооперація. Традиційними її сегментами є кредитні спілки та кооперативні банки. Якщо кооперативні банки складають основу кооперативного сектору економіки більшості країн-членів Європейського Союзу (ЄС), то у вітчизняній практиці кредитна кооперація представлена поки що лише кредитними спілками.

Кредитна кооперація України на сьогодні потребує ефективного державного регулювання для усунення низки наявних проблем. Ця обставина обумовлює необхідність вивчення багаторічного досвіду не тільки провідних країн світу, а й власного.

Основами державного регулювання кредитної кооперації в Україні займалася низка зарубіжних і вітчизняних учених, зокрема: Ф. В. Райффайзен, Г. Шульце-Деліча, В. Апопій, М. Барна, М. Бондаренко, С. Гладкий, В. Гончаренко, В. Іжевський, В. Клименко, О. Литвин, А. Пантелеймоненко та ін.

Метою статті визначення основних проблем розвитку кредитної кооперації України та обґрунтування теоретичних і методичних засад її ефективного державного регулювання.

Багаторічний вітчизняний та зарубіжний досвід кооперативного руху переконливо свідчить, що на ринку фінансових послуг більшості країн світу чільне місце займає кредитна кооперація. На ринку фінансових послуг вона представлена кооперативними банками, кредитними спілками, кредитними товариствами тощо. Згадані організаційно-правові форми, порівняно з комерційними кредитно-фінансовими установами, мають свою специфіку. Передусім, класичні кредитні кооперативи є некомерційними фінансовими установами, що діють на неприбутковій основі для задоволення економічних інтересів своїх членів-співвласників. Ця особливість робить кооперативно-фінансові установи унікальними економічними

організаціями, що потребують у державному регулюванні підходів, що відповідають основним принципам їхньої діяльності. Насамперед, мова йде про всебічне сприяння держави розвитку кредитних кооперативів. Це обумовлює спільність завдань держави та кредитної кооперації, адже кредитні кооперативи значною мірою беруть на себе розв'язання соціально-економічних проблем, що збігається із завданнями держави

Перш ніж перейти до обґрунтування особливої соціально-економічної природи кредитних кооперативів, зауважимо, що в українській економічній літературі визначення як таких кооперативів відсутнє. Це робить чинні державні регуляторні акти обмеженими щодо функціонування можливих нових організаційно-правових форм, що у світовій практиці підпадають під назване поняття. Вітчизняні дослідники та практики обмежуються визначенням кредитної спілки, поданим у Законі України «Про кредитні спілки» (2001 р.) [1]. На основі визначень, представлених у зарубіжних джерелах [2; 3], можна сформулювати узагальнююче означення класичного кредитного кооперативу. Тобто під кредитним кооперативом розуміється неприбуткова фінансова установа, що знаходиться у власності своїх членів і діє на основі відповідних принципів, передусім, взаємодопомоги та самоорганізації необхідних їм фінансових послуг, передбачених законодавством. При цьому сукупність кредитних кооперативів, що мають місце на ринку фінансових послуг, визначається загальноприйнятим поняттям кредитна кооперація.

Посткризовий період, спричинений світовою фінансовою кризою, для України стало випробуванням міцності фінансово-кредитного сектора національної економіки та ефективності його державного регулювання. Держфінпослуг було розроблено низку антикризових заходів, що відображені у розпорядженнях № 1203 від 5 жовтня 2008 р. «Про тимчасові заходи щодо забезпечення стабільності діяльності кредитних спілок», № 1454 від

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

18 грудня 2008 р. «Про затвердження Плану заходів щодо створення єдиної системи підтримки фінансової стабільності та оздоровлення кредитних спілок, гарантування вкладів членів кредитних спілок» і № 633 від 20 серпня 2009 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій кредитним спілкам щодо можливих дій та заходів по забезпеченню виходу із скрутного фінансового становища». Однак ці заходи та рекомендації не мали великого успіху та мало чим допомогли кредитним спілкам і їх членам.

У результаті частих випадків неефективного менеджменту в кредитних коопераціях, а особливо її другого рівня – кредитних спілках, порушення ними фінансових нормативів (в окремих випадках і чинного законодавства), а також упередженого ставлення деяких високопоставлених державних чиновників до кредитно-кооперативного руху в цілому (що вплинуло на державну політику), з 2012 року характерною стала стійка негативна динаміка в розвитку кредитних спілок України (табл. 1).

Таблиця 1

Основні показники діяльності кредитних спілок України [4].

Показники щодо діяльності кредитних спілок	Роки			
	2012	2013	2014	2015
Кількість членів КС (тис. осіб)	1 095,9	980,9	821,6	764,6
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках (тис. осіб)	44,9	40,3	31,5	26,5
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори (тис. осіб)	254,0	233,6	186,6	162,2
Загальні активи (млн грн)	2656,9	2598,8	2338,7	2064,3
Кредити, надані членам КС (залишок на кін. періоду) (млн грн)	2531,0	2349,1	1994,4	1792,7
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду) (млн грн)	1287,5	1330,1	989,8	855,2

Свідченням досить низької ефективності створеної в Україні системи державного регулювання діяльності кредитних спілок є основні показники їх розвитку не тільки під час, а й після світової фінансової кризи. Наприклад, спостерігається досить повільна, а часто й негативна динаміка відновлення після кризи 2008-2009 рр. показників активів і кредитного портфеля всіх українських кредитних спілок, у т. ч. спілок, що є членами організованих систем Національної асоціації кредитних спілок України та Всеукраїнської асоціації кредитних спілок.

Найважливішими проблемами розвитку системи державного регулювання діяльності кредитних спілок є:

– функціонування на ринку значної кількості кредитних спілок, що не дотримувались у своїй діяльності основоположних принципів міжнародного кооперативного руху та вимог щодо захисту прав їх членів;

– значна обмеженість можливостей кредитних спілок у наданні фінансових послуг їх членам та юридичним особам, створеним членами;

– недостатній рівень капіталізації та нестійкий фінансовий стан частини кредитних спілок;

– відсутність інфраструктури, необхідної для забезпечення ефективного функціонування системи

кредитної кооперації, оперативного надання фінансової підтримки кредитним спілкам у разі різкого погіршення їх фінансового стану, впровадження сучасних управлінських та інформаційних технологій; ефективного механізму захисту прав членів кредитних спілок, у тому числі системи гарантування їх вкладів;

– низький рівень професійної діяльності та технічної оснащеності переважної більшості кредитних спілок;

– концептуальна невизначеність на тривалу перспективу та неадаптованість законодавства України, що регулює ринок кооперативного кредитування, до законодавства ЄС.

Вирішення цих проблем можливе лише на основі удосконалення державного регулювання сектора кредитних спілок при формуванні концептуальних підходів щодо розвитку системи кредитної кооперації в Україні. Про важливість цього неодноразово наголошували представники діючих в Україні проектів і програм міжнародної технічної допомоги – Світового банку (спільно з Міністерством фінансів України) «Розширення доступу до ринків фінансових послуг», Європейського Союзу ТАСІС «Надання підтримки малим і середнім підприємствам на селі», Канадської агенції міжнародного розвитку СІДА «Програма зміцнення кредитних спілок в Україні», Німецьких GTZ/DGRV «Підтримка фінансування села», Польської національної асоціації кооперативних ощадних кас SKOK – які, зі свого боку, були зацікавлені у довгостроковому розвитку кредитної кооперації в Україні. За підтримки цих організацій був розроблений проект Концепції розвитку системи кредитної кооперації, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України № 321-р від 7.06.2006 р. Цей надзвичайно важливий для розвитку кредитно-кооперативного сектора національної економіки документ вперше визначив основні засади державної політики щодо розвитку кредитно-кооперативного сектора у національній економіці [5].

Ця Концепція визначає стратегічні напрями державної політики у сфері розвитку сектора кооперативного кредитування з мінімально можливим втручанням держави та принципи функціонування системи кредитної кооперації з урахуванням позитивного міжнародного досвіду. Вона містить багато принципово важливих положень для майбутнього ефективного розвитку сектора кредитних спілок.

По-перше, чітко формулюється мета подальшого розвитку системи кредитної кооперації в Україні – розроблення та запровадження ефективного ринкового механізму фінансування населення, передусім у сільській місцевості, зокрема суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств, забезпечення надійної роботи фінансових установ, максимально наближених до споживачів фінансових послуг, створення умов для довгострокового кредитування із застосуванням сучасних фінансових інструментів і ринкової інфраструктури, що дають змогу поступово знизити вартість кредитів. Діяльність установ системи кредитної кооперації має

спрямовуватись на захист інтересів своїх членів і базуватись на принципах міжнародного кооперативного руху, схвалених Міжнародним кооперативним альянсом. При цьому, розвиток системи кредитної кооперації має сприяти забезпеченню доступності фінансових послуг для широких верств населення, передусім у сільській місцевості, підвищенню рівня його добробуту та купівельної спроможності, залученню коштів до фінансової системи держави, активізації діяльності територіальних громад та їх підтримці.

По-друге, чітко визначені принципи, на яких має ґрунтуватись створення та розвиток системи кредитної кооперації, а саме:

- максимальна відповідність діяльності кооперативних кредитних установ потребам територіальних громад, трудових колективів, членів громадських, професійних і релігійних організацій;

- стабільність, надійність та безпека діяльності;

- досягнення належного рівня функціональної консолідації та інтеграції;

- послідовне наближення законодавства України, що регулює ринок кооперативного кредитування, до законодавства ЄС;

- гарантування вкладів членів кредитних спілок.

По-третє, формулюється чітке бачення майбутньої структури національної системи кредитної кооперації, що передбачає такі елементи:

- кредитні спілки, що безпосередньо надають фінансові послуги своїм членам;

- інфраструктура, що забезпечує належний рівень фінансової, системної та організаційної інтеграції кредитних спілок;

- сервісна інфраструктура, об'єкти якої перебувають у власності кредитних спілок або під їх контролем і забезпечують надання відповідних послуг.

Бачення структури системи кредитної кооперації не є чітко визначеним – дво- чи трирівнева. Перший рівень – кредитні спілки, що безпосередньо надають фінансові послуги споживачам – своїм членам. При цьому, мають бути створені належні законодавчі й інституціональні умови для здійснення ефективного кредитування, передусім у сільській місцевості та малих містах, у тому числі іпотечного кредитування і кредитування суб'єктів малого підприємництва та фермерських господарств, надання послуг у здійсненні розрахунків для своїх членів. З цією метою пропонуємо надання статусу асоційованого членства в кредитній спілці суб'єктам малого підприємництва та фермерським господарствам, що дає їм можливість отримувати послуги кредитної спілки, але не дає права на участь у її управлінні. Крім цього, варто доповнити перелік видів фінансових послуг кредитних спілок, зокрема, з оплати за їх дорученням товарів (робіт, послуг), надання права придбавати державні й іпотечні цінні папери, перелік яких визначено регулятором, факторингу, а також

здійснення прийому вкладів від членів кредитних спілок і видачі їм кредитів в іноземній валюті.

Другий рівень системи кредитної кооперації передбачає створення кооперативних банків та об'єднаних кредитних спілок, через які для кредитних спілок забезпечується можливість доступу до необхідних фінансових ресурсів як шляхом їх перерозподілу у межах системи кредитної кооперації, так і залучення відповідних ресурсів із зовнішніх джерел. Також через кооперативні банки організації першого рівня отримують доступ до міжбанківської системи розрахунків, забезпечення переказу коштів, рефінансування та диверсифікації ризиків. Доцільно визначити на законодавчому рівні можливість заснування кредитними спілками регіональних і міжрегіональних кооперативних банків, а також надати спілкам право створювати об'єднані кредитні спілки, але лише на базі членства в асоціаціях кредитних спілок.

Важливим з концептуальної точки зору є також передбачення можливості для установ другого рівня створювати третій рівень національної кредитно-кооперативної системи – центральні кооперативні банки або об'єднані кредитні спілки, які б обслуговували їх потреби. Однак необхідно чітко визначити принципи, функції та механізми діяльності установ цього рівня, доцільність та механізми їх державної підтримки.

Особливу роль повинні відігравати асоціації кредитних спілок як важливі елементи організаційної інтеграції всієї національної системи кредитної кооперації. Діяльність таких потужних асоціацій має сприяти розробленню та запровадженню єдиних правил поведінки на ринку кооперативного кредитування, професійних і технологічних стандартів діяльності кредитних спілок.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку організаційної інтеграції кредитно-кооперативного руху може бути формування єдиної саморегулювальної організації кредитних спілок у формі всеукраїнської асоціації, якій можна делегувати відповідні повноваження з боку Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг.

Ще одним важливим напрямом удосконалення національної системи кредитної кооперації, запропонованим з метою захисту кредитних спілок від ризиків недостатньої ліквідності, низької платоспроможності або неналежного фінансового стану є створення єдиної загальнонаціональної системи стабілізації і фінансового оздоровлення кредитних спілок, а також системи гарантування вкладів членів кредитних спілок, участь в якій для спілок, що здійснюють залучення таких вкладів, має стати обов'язковою. Також у національній кооперативно-кредитній системі мають бути створені різноманітні установи сервісної інфраструктури, які б надавали послуги кредитним спілкам, об'єднаним кредитним спілкам, кооперативним банкам у сфері інформаційно-консультаційного забезпечення, навчання, аудиту, інформаційних технологій, організації обігу кредитних історій позичальників, мінімізації фінансових ризиків тощо.

Ще одним важливим моментом, що потребує законодавчого удосконалення, є процес відслідковування державою фінансового стану кредитних спілок і оперативне реагування на проблеми, з метою недопущення банкрутства спілки та втрати грошей її членами. Досвід багатьох країн свідчить, що ця проблема може бути успішно вирішена шляхом створення саморегульованих організацій (асоціацій) і надання їм державою певних повноважень щодо нагляду за своїми членами. При цьому, на законодавчому рівні має бути встановлена обов'язковість членства в таких саморегульованих організаціях для всіх кредитних спілок. Такий підхід забезпечує формування ефективного механізму самоконтролю ринку, виведення неплатоспроможних кредитних спілок із ринку фінансових послуг, підтримання фінансової стабільності сектора кредитних спілок і забезпечення дотримання ними правил поведінки на ринку фінансових послуг [6].

Суттєвого вдосконалення потребує й законодавче регулювання створення та діяльності кооперативних банків як важливої складової системи кредитної кооперації. Оскільки кооперативні банки за своєю соціально-економічною природою суттєво відрізняються від комерційних банків, вони потребують окремого законодавчого регулювання. Це можливо здійснити шляхом прийняття Закону України «Про систему кооперативних банків», який би врегулював усі аспекти їх діяльності та забезпечував повноцінне функціонування системи кредитної кооперації.

Отже, в Україні ще не створена повноцінна система кредитної кооперації, тому на державному рівні доцільно розпочати процес формування шляхом, що складається з таких рівнів: перший рівень якої б становили кредитні спілки, другий – регіональні кооперативні банки, третій – центральний кооперативний банк. Також необхідно створити умови для формування інших елементів системи – кооперативних банків.

Варто зауважити, що основні положення та підходи прийнятої Концепції розвитку системи кредитної кооперації залишаються актуальними і в сучасних умовах. Незважаючи на певні недоліки та недостатньо чітко вирішені концептуальні питання системної побудови кредитно-кооперативного сектора, доцільно повернутись до практичного

впровадження її положень з урахуванням сучасних вимог.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про кредитні спілки» // Відомості Верховної Ради України від 20.12.2001 №2908-III. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/2908-14>
2. Credit Co-operative: Definition. – Режим доступу: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english/credit-co-operative>
3. Kreditgenossenschaft. – Режим доступу: <http://www.enzyklo.de/Begriff/Kreditgenossenschaft>
4. Аналіз фінансової звітності кредитних спілок-членів НАКСУ за I півріччя 2015 року // Бюлетень кредитних спілок України. – 2015. – № 3 (61). – С. 14-25.
5. Про схвалення Концепції розвитку системи кредитної кооперації. Розпорядження Кабінету Міністрів України від № 321-р від 7 червня 2006 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-p>
6. Гаркуша О. В. Про державне регулювання кредитно-кооперативного сектора в період його відродження / О. В. Гаркуша // Молодий вчений. – 2014. – № 6 (09). – С. 97-103.

References

1. Supreme Council of Ukraine (2001). Pro kredytni spilky [On credit unions]: Law of Ukraine, adopted on 2001, December 20, 2908-III. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – The Official Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine* [in Ukrainian].
2. Credit Co-operative: Definition (2014). Retrieved from: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/business-english/credit-co-operative>
3. Kreditgenossenschaft. (2013). Retrieved from: <http://www.enzyklo.de/Begriff/Kreditgenossenschaft>
4. Credit union members NACUU. (2015). *Analiz finansovoyi zvitnosti kredytnykh spilok-chleniv NAKSU za I pivrichchya 2015 roku [Analysis of the financial statements of credit unions members UNASCU the first half of 2015]*. *Byuletень kredytnykh spilok Ukrayiny – Bulletin of Credit Unions of Ukraine*, № 3(61), 14-25. [in Ukrainian].
5. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006). Pro skhvalennya Kontseptsyi rozvytku systemy kredytnoyi kooperatsiyi [On approval of the Concept of development of credit cooperation]. Prescript on 2006, July 7, 321-r. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-p> [in Ukrainian].
6. Harkusha, O. V. (2014). *Pro derzhavne rehulyuvannya kredytno-kooperatyvnoho sektora v period yoho vidrodzhennya [On state regulation of credit cooperative sector during its revival]*. / O. V. Harkusha // *Molodyy vchenyy – Young scientist*, 6(09), 97-103. [in Ukrainian].